

Organizácia a správa svätajurského vinohradníctva v polovici 17. storočia

Michal Franko

vol. 6, 2017, 1, pp. 64-76

Organization and Administration of Viniculture in the Town of Saint George in the mid-17th Century

Until the beginning of the 16th century the viniculture of the Small Carpathian region recorded an increasing tendency and an all-round development in various aspects. In this period of a relatively calm development of viniculture and wine market, new institutions and legal rules came to existence, which fundamentally influenced the expansion of viniculture in the following centuries. In the submitted work we attempt to clarify the organization and administration of viniculture in the town of Saint George in the middle of the 17th century when the viniculture and wine market of the town was at its peak. The basic principles of the organization and administration of viniculture in the town of Saint George have been recorded in the vineyard regulation. The oldest preserved vineyard regulation of Saint George dates back to 1650. We attempted to clarify its origin, purpose and point out the content of particular paragraphs which we consider as the legal rules of the so-called vineyard law. The vineyard law was institutionally represented by the Saint George's vineyard bureau. It was a council with certain characteristics of autonomy. However, according to our findings, there has never developed a completely independent council in Saint George. The development of organization and administration of viniculture in the town of Saint George was naturally connected with the expansion of the town's city council which we will also briefly mention to help understand the issue better. The normative community in the town of Saint George were the townsmen or more precisely the city council governed by a portreeve and an alderman. The townsmen tried to protect their vineyards, to ensure the highest possible economic yield and moreover to legalize organizational, administrative, economical, but also neighbourhood and social relations related to viniculture and vineyards in their town and vineyard community.

Key words: Viniculture. Organization. Administration. Vineyard law. Small Carpathian region. Vineyard regulation. Viniculture in the town of Saint George.

Šestnásť a sedemnásť storočie znamenali pre mnohé vinohradnícke lokality na Slovensku vrchol v ich vinohradníckej produkcii. Do začiatku 16. storočia zaznamenalo vinohradníctvo v Malokarpatskej oblasti stúpajúcu tendenciu a všestraný rozvoj po viacerých stránkach.¹ Pestovanie viniča sa v tom čase rozšírilo nad jeho dnešnú hranicu a výroba zaznamenávala nebývalý objem. V tejto etape relatívne pokojného vývinu vinohradníctva a obchodu s vínom vznikali nové inštitúcie a právne normy, ktoré zásadným spôsobom ovplyvňovali rozvoj vinohradníctva aj v nasledujúcich storočiach. V Malokarpatskej oblasti sa od začiatku 17. storočia zintenzívnili snahy miest ako Modra, Pezinok a Svätý Jur o získanie výsad slobodných kráľovských miest a aj vďaka peniazom z vinohradníctva a predaja vína sa tieto mestá dynamicky rozvíjali.

O malokarpatskom vinohradníctve sa už popísalo mnoho, stále však existuje v tejto problematike viacero otázok, ktoré čakajú na svoje odpovede. Jednou takou nezodpovedanou otázkou je aj organizácia a správa svätajurského vinohradníctva v polovici 17. storočia. Súčasťou našej historiografie je viacero prác o svätajurskom vinohradníctve,

1 Podobný rozvoj nastal aj v susednej Morave a v Čechách, kde 16. storočie označujú aj ako zlatý vek vinohradníctva. FROLEC, Václav. *Tradiční vinařství na Moravě*. Brno : Univerzita J. E. Purkyně, 1974, s. 17.

ktoré sú však všeobecnejšieho charakteru, alebo prác, v ktorých predstavuje vinohradníctvo vo Svätom Juri iba okrajovú tému.²

Rozvoj organizácie a správy svätajurského vinohradníctva samozrejme súvisel aj s rozvojom svätajurskej mestskej správy, ktorú v tejto štúdii aj stručne načrtne. Zisky z vinohradníctva, resp. z predaja vína tvorili vo Svätom Jure podstatnú časť mestských príjmov, preto je logické, že sa magistrát snažil riadiť a kontrolovať toto výnosné poľnohospodárske odvetvie. Výsady slobodného kráľovského mesta zaručovali pre Svätý Jur určitú správnu samostatnosť, stupeň mestskej samosprávy a čo je dôležité, podporovali hospodársky a obchodný rast. Základné princípy organizácie a správy svätajurského vinohradníctva boli ukotvené predovšetkým vo svätajurskom vinohradníckom poriadku z roku 1650, ktorý predstavuje hlavný prameň nášho výskumu tejto problematiky. Predkladaná štúdia má preto povahu materiálovej štúdie.

Mestská samospráva vo Svätom Jure

Po roku 1615, kedy sa Svätý Jur stal slobodným kráľovským mestečkom, sa jeho samospráva postupne dostala na úroveň slobodných kráľovských miest. Privilégium Ferdinanda III. z roku 1647, ktorým bol Svätý Jur povýšený do stavu slobodných kráľovských miest, samosprávu, činnosť magistrátu a jeho členenie zásadným spôsobom nezmenilo. Svätý Jur mal už v danom období relatívne rozvinutú správu. Po získaní privilégia slobodného kráľovského mesta sa upravili iba niektoré kompetencie jednotlivých mestských orgánov a funkcionárov. Čo sa týka súdnych záležitostí, Svätý Jur spadal odvtedy pod súdnu právomoc kráľovského personálu. Od toho času stálo toto mesto právne na úrovni takých miest ako Bratislava, Trnava, či Košice. Svätý Jur disponoval úplnou samosprávou v oblasti verejnej, súdnej a hospodárskej. Nadriadenou a teda i odvolacou inštanciou bol panovník. Právo vol'by čelných predstaviteľov mesta mali iba svätajurskí mešťania.³

Každý svätajurský mešťan musel vlastniť v meste majetok – dom alebo pozemky, zložiť meštiansku prísahu a zaplatiť príslušné poplatky.⁴ Vo Svätom Jure sa podieľali na mestskej správe meštianske rody, ktoré v meste, resp. mestečku zastávali tieto funkcie už v 16. storočí. Boli to predstavitelia rodín Tabrer (Tabner), Schreiner, Hilber (alebo Hilbert), Parbing (Perbing), Molitor a predovšetkým Tutzentaler. Viaceré rody pôsobili nielen vo Svätom Jure, ale aj v Pezinku, a to paralelne. To znamená, že ich príslušníci patrili medzi obe mestské elity v rovnakom čase (napr. svätajurskí Tabrerovci zastávali najvyššie posty v mestskej správe aj v susednom Pezinku). Druhú skupinu tvorili rody, ktoré mali pôvod, alebo budovali sieť rodinných väzieb smerom na Bratislavu. Prís-

2 Pozri napríklad: TURCSÁNY, Juraj a kol. *Svätý Jur 1209 – 2009 : Dejiny písané vínom*. Svätý Jur : Mesto Svätý Jur, 2009, 225 s. BAĎURÍK, Jozef. Aké vína sa pili v minulosti? (svätajurský, malokarpatský a tokajský samotok). In: *Zo starších dejín Svätého Jura*. Svätý Jur : Mesto Svätý Jur, 2010, s. 65-75. ŠPIESZ, Anton. Malokarpatské vinohradnícke mestá Modra, Pezínok a Jur pri Bratislave na prelome 17. a 18. storočia. In: *Západné Slovensko*, 1976, roč. 3, s. 49-68; a pod.

3 Volebné právo zaručovalo mešťanom meštianske právo (ius concivilitatis), ktoré obsahovalo všeobecné pravidlá o právach a povinnostiach mešťanov voči štátu, mestu a iným vrchnostiam, ako aj medzi mešťanmi navzájom. Toto právo mešťanom zabezpečovalo účasť na jednotlivých právach mesta. Okrem práva voliť prinášalo jeho držiteľovi aj slobodu pri nakladaní so svojím majetkom, uzatváraní kúpno-predajných zmlúv a sťahovaní. Meštianske právo získal iba ten, koho podľa pravidiel prijali za mešťana. HRUBALA, Martin – POSPECHOVÁ, Petra – WITTGRÜBER, Peter. *V službách mesta : Z vývoja pezińskiej samosprávy v 17. – 19. storočí*. Pezínok : Mestské múzeum v Pezinku; Mesto Pezínok, 2005, s. 6.

4 V tom čase žilo vo Svätom Jure približne 150 až 200 hláv rodín. TURCSÁNY, J. a kol. *Svätý Jur 1209 – 2009...*, s. 119.

lušníci mnohých predstaviteľov bratislavských mestských elít vytvárali bočné vetvy, ktoré žili vo Svätom Jure, kde sa podieľali tiež na výkone správy. Zároveň svätojurské rodiny „dodávali“ do bratislavskej society svojich príslušníkov. Svätý Jur mal takto najväčšie prepojenie s mestskou elitou Bratislavy zo všetkých malokarpatských miest. Budovanie takejto rodinnej stratégie bolo opodstatnené a súviselo práve s rozvinutým svätojurským vinohradníctvom.⁵

Mestskú samosprávu vo Svätom Jure reprezentovala mestská rada, ktorej predsedal richtár. Mestská rada riešila všetky dôležité záležitosti mesta a bola i súdnym fórom. K jej členom patrili aj mešťanosta (Bürgermaister), ktorý bol poverený riadením mestského hospodárstva. Všetko, čo sa týkalo mestského majetku a pozemkov spadalo pod jeho právomoc. Pracoval na evidencii všetkých majetkovoprávných transakcií (kúpy, predaja, výmeny, zálohy vinohradov, domov či lúk). Mestský kapitán (Hauptman) bol v poradí tretím najdôležitejším mestským funkcionárom. Mal na starosti vojenské a policajné záležitosti. Najmä drábov na stráženie mestských brán a jeho zástupca spolu s mestskou ozbrojenou strážou dohliadal na poriadok v meste v noci. Ďalším dôležitým funkcionárom bol mestský notár, ktorý vybavoval písomnú agendu a spravoval mestský archív. Mestská rada na základe svojho vlastného mestského práva v podstate riešila všetky problémy hospodárskeho, trestnoprávneho i súkromnosprávneho charakteru. Uzneseniaestskej rady museli rešpektovať všetci obyvatelia mesta. Svätojurská mestská rada disponovala aj právom meča (ius gladii), čo znamená, že mala najvyššiu trestnú právomoc, čiže disponovala právom odsúdiť previnilca aj na trest smrti.⁶ Popriestskej rade existovala v meste už dávnejšie aj tzv. širšia rada, ktorá mala 12 členov. V 18. storočí vznikla aj tzv. vonkajšia rada na čele s tribúnom. Vonkajšia rada mala 48 členov a zastupovala pri voľbe všetkých mešťanov. Voľby mestských funkcionárov sa konali každý rok 24. apríla. Hlasovať mohli len plnoprávni mešťania. Do aparátu mesta patrili aj ďalší úradníci – mestský právnik, sirotský otec, vyberači daní, komorník, trhový richtár, hospodár, pisár, strážnici a ďalší. Pre mesto pracovali aj sluhovia, ktorí sa starali o mestské kone a dobytok. Vo Svätom Jure existovala aj funkcia tzv. súdneho sluhu (Gerichts Diener), ktorý bol správcom väzenia.⁷

Organizácia a správa vinohradníctva

Charakter zborového orgánu, s určitými znakmi samosprávy, mal i svätojurský vinohradnícky úrad (Pereký úrad, Bergrechtamt). Samotný svätojurský vinohradnícky úrad sa začal formovať dávno pred povýšením Svätého Jura na slobodné kráľovské mesto. Vo Svätom Jure sa však v úplne samostatný orgán nevyvinul. V čele tohto orgánu stál vinohradnícky majster (Pereg, Bergmaister). S touto funkciou sa stretávame v listinách týkajúcich sa svätojurských vinohradov už v 14. storočí. Vinohradnícky majster v prvom rade zabezpečoval výkon rozhodnutíestskej rady a mešťanostu. Okrem toho musel

5 DUCHOŇ, Michal. Rodinné väzby v prostredí mestských elít na príklade Modry, Pezinka a Svätého Jura v rokoch 1600 – 1720. In: *Forum Historiae*, 2012, roč. 6, č. 1, s. 42-43.

6 Znamenalo to, že richtár a mestská rada každého slobodného mesta mohli potrestať hrdelným trestom nielen každú osobu, ktorá sa na jeho území dopustila takého trestného činu, za ktorý bol vymešaný trest smrti, ale aj držiteľov šľachtických privilégií nižšieho stupňa, najmä takých, ktorí nemali v stoliaciach žiadny nehnuteľný majetok. Odsúdený mal ale právo požiadať kráľa o milosť, ale ani v takom prípade nebolo mesto povinné počkať na prípadné vybavenie tejto žiadosti. ŠPIESZ, Anton. *Slobodné kráľovské mestá na Slovensku v rokoch 1680 – 1780*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1983, s. 47.

7 Kat chodil do Svätého Jura z Bratislavy a dostával pravidelný ročný plat za ktorý vykonával všetky tresty a popravy v meste. Podľa potreby sa z času na čas najímala aj pôrodná baba, hrobári, obecný debnár či kováč na ošetrovanie koní. TURCSÁNY, J. a kol. *Svätý Jur 1209 – 2009...*, s. 120.

zabrániť poškodeniu vinohradov, ich úrody a zabezpečiť celkový poriadok vo viničnej hore. Na prvom mieste kontroloval a zabezpečoval mestské vinohrady. Vinohradnícky majster mal právo trestať menšie delikty, ako napr. krádeže hrozna, vinohradníckych štekov či náradia. Bol v podstate výkonným orgánom mešťanostu bez väčších právomocí. Svätajurskí vinohradnícki majstri si viedli svoju vlastnú agendu v podobe tzv. protokolov. Najstarší dochovaný protokol svätajurského vinohradníckeho úradu sa nám zachoval z roku 1663.⁸ Prvý zápis pochádza z 9. marca roku 1663 a v jeho úvode sa uvádza ako vinohradnícky majster Michael Steckel a vo funkcii mešťanostu Conrad Hueber.⁹ Protokoly obsahujú predovšetkým zápisy o del'bách vinohradov, o ich odhodnocovaní či o osádzaní vinohradníckych kameňov vo vinohradoch a pod. Reč zápisov je nemecká. Samotný zápis začína spravidla dátumom a úvodnou formulkou: „(...) *aus befehl des herren Bürgermaister (...)*“, v preklade: „(...) *z príkazu pána mešťanostu (...)*“.¹⁰ Kúpa a predaj vinohradov sa zaznamenávali do pozemkových kníh, pretože v období 17. storočia boli vo svätajurskom chotári prevažujúcim druhom pozemkov vinohrady.

Za členov vinohradníckeho úradu, tzv. prísediacich (Bergleuten, Beýstenden), boli volení väčšinou členovia mestskej rady. Náplň práce prísediacich bola rôzna. Predovšetkým dozerali spolu s vinohradníckym majstrom na vinohrady, osvedčovali rozhodnutia vinohradníckeho majstra, spoluurozodovali spory a sporné záležitosti ako prísediaci na vinohradníckom súde a zastupovali komunitu vinohradníkov. Svojím spôsobom predstavovali výkonnú zložku vinohradníckeho úradu. Prísediaci sa zúčastňovali aj prác spojených s realizáciou rozhodnutí mestskej rady a zúčastňovali sa na delení, oceňovaní a rozmeriavaní vinohradov. Záznamy o týchto činnostiach sa nám zachovali v podobe zápisov v spomínaných protokoloch vinohradníckych majstrov. Zo zápisov sa dozvedáme aj názvy jednotlivých vinohradov, viničných hôr či mená samotných vinohradníkov a členov vinohradníckeho úradu, ktorí sa na vykonaní tej danej činnosti zúčastnili.¹¹ Najnižšiu zložku úradu tvorili hájníci (Weingarthütter), ktorí strážili samotné

8 Takéto protokoly sa viedli od spomínaného roku 1663 až do roku 1939: Pereký protokol (*Berg Protokoll der königlichen Freistadt Sangt Georgen*), 1763 – 1795, inventárne číslo (ďalej inv. č.) 955. Pereký protokol 1796 – 1820, inv. č. 956. Pereký protokol 1821 – 1842, inv. č. 957. Pereký protokol 1843 – 1852, inv. č. 958. Pereký protokol 1853 – 1891, inv. č. 959. Pereký protokol 1892 – 1936, inv. č. 960. Pereký protokol 1936 – 1939, inv. č. 961. Štátny archív (ďalej ŠA) v Bratislave, pracovisko Modra, fond (ďalej f.) Magištát mesta Jur pri Bratislave (ďalej MM JpB), Pereký protokol /Bergbuch/ (ďalej Pp), 1663 – 1761, inv. č. 954.

9 ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. Mm JpB, Pp, 1663 – 1761, inv. č. 954.

10 ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. Mm JpB, Pp, 1663 – 1761, inv. č. 954.

11 Napríklad 1. apríla roku 1664 z príkazu pána mešťanostu bol prehliadnutý a rozdelený vinohrad Mitterberg, ktorý vtedy vlastnila vdova Anna Zwitter. Časť, vedľa kamennej medze (runy) Jakuba Ungera, jej ostala, druhú časť, vedľa kamennej závozy, Anna predala za 36 zlatých. Po rozdelení tam boli osadené dva hraničné kamene, jeden na hornú časť a druhý na spodnú. Dňa 1. decembra roku 1664 sa z príkazu pána mešťanostu Petenadu prehliadol a na polovicu rozdelil vinohrad na viničnej hore Neustift, ktorý kúpil Andreas Audi od vdovy Anny Kaubingerovej. Boli tam osadené dva hraničné kamene, na hornú a spodnú časť vinohradu. Druhá polovica vinohradu ostala Anne Kaubingerovej bez zmeny. Dňa 14. marca roku 1663 bol z príkazu pána mešťanostu ocenený vinohrad Mausberg na 360 strieborných, vinohrad Rueden na 500 strieborných a vinohrad Schorgassen na 360 strieborných. Vinohrad Kopffer bol rozdelený na tri časti a osadili sa 4 hraničné kamene. Lúka pri Grinavskom potoku bola ocenená na 36 strieborných a potom rozdelená. Vedľa pozemku pána Kerkoša sa osadilo 10 hraničných kameňov, vedľa pozemku pána Pavla Tuzenthallera seniora 6 kameňov a v strede 12 kameňov. Dokopy sa osadilo 28 kameňov. Záhrada vedľa domu sa rozdelila na tri časti a bolo tam osadených 5 hraničných kameňov. Majiteľom vyššie oceňovaných a delených pozemkov bol Ján Šmidt. Z nasledujúceho zápisu, opäť zo 14. marca 1663, sa dozvedáme, že sa obhliadky, delenia, oceňovania a osádzania hraničných kameňov na pozemkoch Mateja Graffena zúčastnili členovia vinohradníckeho úradu, a to Pavol Tuzenthaller a Michal Pogner. ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. Mm JpB, Pp, 1663 – 1761, inv. č. 954.

vinohrady. Vo Svätom Jure existovala aj funkcia mestského hájnika, ktorého hlavnou pracovnou činnosťou bola starostlivosť o mestské vinohrady.

Vinohradnícke právo

Náplň činností zamestnancov vinohradníckeho úradu bola vymedzená vo vinohradníckom poriadku (Bergordnung), ktorý predstavoval zbierku ustanovení vinohradníckeho práva. Doposiaľ najstarší zachovaný odpis svätojurského vinohradníckeho poriadku pochádza z roku 1650 a predstavuje základný „kameň“ organizácie a správy svätojurského vinohradníctva v druhej polovici 17. storočia.¹² Na tomto mieste však musíme poznamenať, že aj keď bol Svätý Jur v danom období relatívne malým mestom a záležitosti týkajúce sa vinohradov riešili predovšetkým členovia mestskej rady, je nepravdepodobné, že by neexistoval do roku 1650 žiadny vinohradnícky poriadok alebo podobne spísané vinohradnícke pravidlá, ktoré by v tomto meste upravovali právne pomery týkajúce sa svätojurského vinohradníctva. Tento názor podporuje aj fakt, že Svätý Jur patril k starým vinohradníckym lokalitám v Malokarpatskej oblasti a dlhé storočia sa väčšina jeho obyvateľov živila vinohradníctvom.¹³

Vyššie uvedené svätojurský vinohradnícky poriadok predstavuje súpis vinohradníckych zvykov a obyčajov, ktoré sa po spísaní do takejto formy stali právnymi normami s tzv. nižšou právnou silou. Nad normami s nižšou právnou silou stáli štátne nariadenia a zákony, ktorým nesmeli odporovať, nakoľko sa jednalo o normy s vyššou právnou silou.¹⁴ Prostredníctvom vinohradníckych poriadkov a ich schválených dodatkov postupne dochádzalo ku kodifikácii tamojšieho vinohradníckeho práva. V tomto prípade však nastáva otázka, čo je to vlastne „vinohradnícke právo“? Pokúsime sa odpovedať na nastolenú otázku a stručne načrtnúť, čo sa skrýva pod pojmom vinohradnícke právo.

Máloktoré výrobné odvetvie má tak podrobne prepracovanú sústavu právnych a obyčajových noriem ako vinohradníctvo. Ich existencia má nesporný význam pre rozkvet a prosperitu vinohradníctva. Samotná myšlienka upraviť právny život vo vinohradoch formou príkazov a zákazov vlastníka viničnej hory¹⁵ pochádza zo samotného rímskeho práva a teda z rímskych čias.¹⁶ V snahe o čo najdlhšie udržanie výnosného

12 ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. Mm JpB, Spisy Magistrátu mesta Svätý Jur – základný rad (1639 – 1662) (ďalej Spisy Mm SV – 1639 – 1662), škatuľa (ďalej šk.) 67, inv. č. 1245.37, SM 1650.

13 Všade tam, kde sa pestoval vinič vo väčšej miere, pre ekonomický efekt, či už to bolo zemepanské mestečko, slobodné kráľovské mesto či poddanská dedina nejakého panstva, resp. akákoľvek vinohradnícka lokalita, existovali pevne stanovené vinohradnícke pravidlá. Čiže je možné, že už predtým existoval starší svätojurský vinohradnícky poriadok alebo určité spísané pravidlá, podľa ktorých sa riadili tamojší vinohradníci a vedenie mestečka, resp. predtým funkcionári spravujúci hospodárstvo v čase, keď Svätý Jur patril do panstva grófov zo Svätého Jura a Pezinka.

14 GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, s. 50.

15 Viničná hora (mons, mons cum vineis, vinee montis, der Gepirg, der Weinberg, der Weingepirg a pod.) predstavuje územie, na ktorom bola vysadená vínná réva. Toto územie bolo starostlivo vybrané, predovšetkým na svahoch a orientované na juh. Viničná hora spadala väčšinou do pôsobnosti vinohradníckeho práva.

16 Rímske právo bolo právnym systémom starovekého Ríma a je východiskom stredovekých a dnešných moderných právnych systémov. Je to jedna z najdôležitejších zložiek rímskej kultúry, ktorá ovplyvnila vývoj práva v Európe i vývoj práva ako takého. Rímske právo, či sa už dostalo do domáceho práva cielenou aplikáciou, alebo prirodzeným prienikom, vyplňovalo medzery všade tam, kde domáca právna obyčaj nebola dostačujúca a v podstate často slúžilo ako doplnok domáceho práva. V rímskom práve by sme teda mohli hľadať korene vinohradníckeho práva, ktoré sa po dlhom vývoji udomácnilo aj v Malokarpatskej vinohradníckej oblasti. BILÝ, Jiří. *Rímskoprávny prvky v moravskom horenskom práve*. In: *Rímske právo a jeho odkaz v súčasnej právu* : Sborník z vědecké konference věnované prof. JUDr. Janu Vážnému. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 1992, s. 63.

vinohradu a zabezpečenie jeho najvyššej produkcie a zdroja príjmov, sa podriaďovala vinohradnícka výroba určitým pevne stanoveným regulatívnym opatreniam.¹⁷

Samotné vinohradnícke právo možno chápať v niekoľkých významoch. Vo všeobecnosti by sme pod týmto pojmom mohli hľadať súhrn všetkých predpisov týkajúcich sa vinohradníctva, či v inom význame aj vinohradnícke poriadky, ktorých platnosť sa obmedzovala na určité územie. Vinohradnícke poriadky obsahujú rôzne predpisy a ustanovenia o práci vo vinohradoch, o odvádzaní rôznych poplatkov či o susedskom práve. Vo väčšej miere sú v nich kodifikované aj poriadkové, trestné, procesné, organizačné a správne ustanovenia. V ďalšom význame sa pod pojmom vinohradnícke právo skrývajú vinohradnícke inštitúcie – spravidla vinohradnícky úrad a súd. V neposlednom rade predstavuje vinohradnícke právo aj tzv. hôrne – vinohradnícky poplatok, ktorý odovzdával vinohradník zemepánovi za to, že mu umožnil v jeho vinohradoch pestovať vinič a brať úrodu. Hôrne je v podstate vyjadrením zemepanského nároku na určitú časť z úrody vinohradov. Vinohradníci odovzdávali hôrne v naturáliách, peniazoch alebo v obidvoch.

V Malokarpatskej oblasti sa s upevňovaním postavenia miest a rozvojom meštianstva vytváral tzv. mestský typ vinohradníctva, ktorý bol charakteristický svojimi vlastnými vinohradníckymi inštitúciami. S rozvojom a zintenzívnením vinohradníckej výroby sa sformovali dve hlavné inštitúcie vinohradníckeho práva – vinohradnícky úrad a vinohradnícky súd. Prostredníctvom týchto inštitúcií riadilo mesto celú organizáciu a správu vinohradníctva na svojom územnom teritóriu. Tak to bolo aj vo Svätom Jure. Vinohradnícke inštitúcie sa tam riadili mestským ale aj vinohradníckym právom, ktoré, ako sme už vyššie uviedli, bolo písomne vyjadrené a kodifikované vo vinohradníckych poriadkoch v podobe zápisov predstavujúcich samotné právne normy a obyčaje.¹⁸

Za určitých podmienok a okolností mohol panovník delegovať časť svojich práv na jednotlivcov, skupiny či inštitúcie, ktoré sa potom snažili v rôznych oblastiach života spoločnosti vytvárať v daných medziach vlastné pravidlá a právne normy.¹⁹ Za feudalizmu mala šľachta, ale aj niektoré verejné (verejno-právne, svetské alebo cirkevné) inštitúcie,²⁰ právo vytvárať pre svojich poddaných určité právne normy,²¹ a to na základe iných práv, napr. *ius statuendi* (štatútovného práva). Zemepán mohol vytvárať tzv. poddanské poriadky, alebo už do existujúcich poriadkov zasahovať. Tieto poddanské poriadky obsahovali aj právne normy, ktoré museli poddaní akceptovať a riadiť sa nimi. Často bývali súčasťou poddanských poriadkov aj ustanovenia týkajúce sa vinárstva a vinohradníctva.²² Mestá, ktoré získali takéto normotvorné, resp. štatútovné právo,

17 PETRÁŠ, Milan – BERESECKÁ, Oľga. Vinohradnícke spolky a družstvá na Slovensku. In: *Historica* 39-40, Bratislava : FF UK, 1989, s. 237.

18 Na našom území sa vinohradnícke právo najintenzívnejšie uplatňovalo na územiach s väčšími produkčnými strediskami medzi Bratislavou, Skalicou, Prievidzou a Krupinou.

19 Existencia práva v spoločnosti predpokladá verejnú autoritu. Autorita je spôsobilosť jednotlivca či skupiny určovať správanie ľudí pomocou noriem. V minulosti mal takúto autoritu panovník, ktorý bol často s úzkou skupinou ľudí autorom viacerých právnych noriem, ktorými sa riadila daná spoločnosť či jednotlivci. PRUSÁK, Jozef. *Teória práva*. Bratislava : Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1995, s. 16.

20 Verejné inštitúcie predstavovali v podstate korporácie, rozličné združenia osôb. Medzi takéto združenia osôb patrili aj obce a mestá. LUBY, Štefan. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava : Iura edition, 2002, s. 207.

21 Už Arpádovci sa začínali deliť o svoju normotvornú právomoc so šľachtou a pripúšťali účasť šľachty v zákonodarstve. LUBY, Š. *Dejiny súkromného práva...*, s. 66.

22 V rakúskych krajinách sa poddanské poriadky nazývali Banntaidingy a ich súčasťou boli bežne aj ustanovenia zamerané na organizáciu a správu tamojšieho vinohradníctva. Pozri napr. práce: RITTER, Peter – CHLUMECKY,

si vytvárali mestské či hospodárske poriadky a postupom času aj ich dodatky. Ich základ mal pôvod väčšinou v miestnych obyčajoch a zvykoch.²³ Takýmto spôsobom vznikali aj vinohradnícke poriadky, niekedy nazývané štatúty. Z vôle predstaviteľov verejnej moci začali zásahy do vývoja práva, ktoré ho formovali, resp. upravovali s cieľom rozvoja vlastných špecifických cieľov.²⁴ Takéto zásahy predstavujú napríklad dodatky malokarpatských vinohradníckych poriadkov zo 16. či 17. storočia, ktoré vytvárali a schvaľovali magistráty malokarpatských miest. Tieto dodatky sa väčšinou zapisovali do mestských zápisníc či vinohradníckych kníh a mali všeobecne záväznú platnosť. V prípade malokarpatských vinohradníckych poriadkov bolo normotvorným spoločenstvom meštianstvo a teda jednotlivé mestské magistráty. V prvom rade sa meštania snažili ochrániť svoje vinohrady a zabezpečiť ich čo najvyšší ekonomický výnos a okrem toho aj právne zastrešiť organizačné, správne a ekonomické, ale aj susedské, teda spoločenské vzťahy týkajúce sa vinohradníctva a vinárstva vo svojich mestách a vinohradníckych komunitách. Z 15. storočia máme už konkrétne doklady o vinohradníckych pravidlách z územia západného Slovenska. Ich príkladom je vinohradnícky poriadok z Vajnora, ktorý podporuje tvrdenie o rozvíjajúcom sa a prosperujúcom vinohradníctve v tejto oblasti. Malokarpatské vinohradnícke poriadky by sme mohli podľa obsahu a veku rozdeliť na dve skupiny. Do prvej skupiny by sa dali zaradiť najstaršie vajnorské a bratislavské vinohradnícke poriadky do roku 1570.²⁵

V druhej skupine dominuje bratislavský vinohradnícky poriadok z roku 1570 a jeho zachované odpisy (modranské z r. 1602, 1664, pezinský z r. 1585 a svätajurský vinohradnícky poriadok z r. 1650). Od konca 16. storočia do prvej polovice 17. storočia stál bratislavský vinohradnícky poriadok z roku 1570 ako predloha pre vinohradnícke

Václav. Einige Dorf-Weisthümer, (Bann- und Bergeidinge) aus Mähren. In: *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts- Quellen. Siebenzehnter band.* Wien: Commission kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, 1857, 112 s. WINTER, Gustav. *Niederösterreichische Weisthümer. IV. Teil: Nachträge und Register.* Wien: Wilh. Braumüller, 1913, 739 s. WINTER, Gustav. *Niederösterreichische Weisthümer. III. Teil: Das Viertel ob dem Wienerwalde.* Wien; Leipzig: W. Braumüller, 1909, 920 s.

23 Časom dochádzalo k zhradeniu a spísaniu miestnych vinohradníckych obyčají a zvykov. Vinohradníci sa riadili určitými pravidlami, ktorých dodržiavanie bolo nevyhnutné pre efektívne pestovanie viniča a organizáciu tamojšieho vinohradníctva a samozrejme pre následný ekonomický efekt. Dlhodobé použitie právnej obyčaje sa muselo prejavovať jej akceptovaním a potvrdzovaním v postupe verejnej moci. To znamená, že obce, a neskôr mestá, resp. ich volení predstavitelia (mestské magistráty – predstavitelia verejnej moci) akceptovali a preberali aj niektoré pravidlá – obyčaje svojej komunity vinohradníkov, ktoré sa tak následne menili na právne obyčaje a ich spísaním na právne normy. Právne obyčaje sa akceptovaním verejnou mocou menili na právne normy, ktoré vznikali popri existujúcich, či novo vydávaných štátnych zákonoch a nariadeniach. PRUSÁK, J. *Teória práva...*, s. 181-198.

24 V stredoveku prevládali formy práva stanovené viac spoločnosťou ako štátom, preto stredoveké právo upravuje najmä súkromnoprávne vzťahy. Verejná moc predstavovaná pôvodne neštátnymi či protoštátnymi orgánmi súkromne-spoločensky vytvorené prvotné „právne normy“ prijala za všeobecne platné a začala ich postupne presadzovať na ovládanom teritóriu. ŠVECOVÁ, Adriana – GÁBRIS, Tomáš. *Dejiny štátu, správy a súdnictva na Slovensku.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 11.

25 Prepis najstaršieho vajnorského vinohradníckeho poriadku uvádza vo svojej práci: KOVÁTS, Ferencz. A vajnori hegyközség rendtartása 1460-70-ből. In: *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle VII.* Budapest: Országos Magyar Gazdasági Egyesület, 1900, s. 469-470. Z 15. storočia sa zachoval aj súbor ustanovení týkajúcich sa vinohradníctva, ktorý je bez presnejšieho datovania. Jedná sa o ustanovenia, ktoré boli súčasťou bratislavských mestských štatútov. Tento nedatovaný súbor publikoval: KIRÁLY, János. *Pozsony város joga középkorban.* Budapest: A Magyar Tud. Akadémia Kiadása, 1894, s. 407-408; a uvádza sa aj v diele *Monumenta Hungariae Juridica-Historica. Corpus statutorum- Statuta et Articuli municipiorum Hungariae cis Danubianorum* (ďalej MHJ – H), Tomus IV, vol II. Budapest, 1897, s. 1-821; ako súčasť bratislavských mestských štatútov. Obe práce datujú tieto štatúty do 15. storočia. Štatúty v nadpise uvádzajú: „*Hie sindt vermerckt der Statt recht zw prespurgh als sie gestiff vnd geordnet sein worden vnd von alder herkommen sein, die hernach geschrieben siendt.*“ MHJ – H..., s. 9.

poriadky väčšiny vinohradníckych lokalít v Malokarpatskej vinohradníckej oblasti. Staršie poriadky sa predovšetkým obsahovo líšia od mladších. Obsahujú menej ustanovení, ktoré sú stručnejšie a oproti mladším všeobecnejšieho charakteru. Mladšie vinohradnícke poriadky sú oveľa konkrétnejšie a obširnejšie čo do obsahu i riešenia rôznych okruhov a problémov týkajúcich sa vinohradníctva. Zaoberajú sa už aj povinnosťami a právami vinohradníckych inštitúcií a ich zamestnancov. V týchto poriadkoch už figuruje aj množstvo konkrétnych peňažných sankcií, ktoré v starších poriadkoch absentujú.²⁶ Tieto mladšie vinohradnícke poriadky a ich početné dodatky vyjadrujú a odzrkadľujú rozvinutý stupeň malokarpatského vinohradníctva v období 17. storočia a vykresľujú jednotlivé etapy vývoja vinohradníckych inštitúcií v malokarpatských vinohradníckych lokalitách.

Vinohradnícky poriadok z roku 1650

Ale vráťme sa k svätajurskému vinohradníckemu poriadku z roku 1650. Je napísaný nemeckým jazykom a skladá sa zo sedemnástich ustanovení. Každé ustanovenie je označené číslom. Čo sa týka filiácie poriadku, podľa obsahu jednotlivých ustanovení môžeme hľadať jeho pôvod v niektorom z mladších odpisov bratislavského vinohradníckeho poriadku z roku 1570. Modra si odpísala svoj vinohradnícky poriadok od Bratislavy niekedy medzi rokmi 1570 až 1585. V modranskej knihe Štatútov a inštrukcií sa zachoval odpis vinohradníckeho poriadku, ktorý bol v Modre dňa 2. júla 1602 odpísaný pre Častú. V tomto odpise sa v závere jasne uvádza, že je daný vinohradnícky poriadok prevzatý z bratislavského vinohradníckeho poriadku.²⁷ Aj preto predpokladáme, že bratislavský vinohradnícky poriadok z roku 1570 slúžil ostatným vinohradníckym lokalitám v Malokarpatskej oblasti ako vzor.

Spomínaný svätajurský poriadok má oproti ostatným odpisom bratislavského poriadku niekoľko odlišností. Napríklad v texte nemá uvedený pôvod.²⁸ V úvode i v závere poriadku sa iba uvádza, že bol daný vinohradníkom mestskou radou slobodného kráľovského mesta Svätý Jur.²⁹ Komparáciou sme zistili, že drvivá väčšina jeho ustanovení má obsah, štruktúru zapísu, dokonca slovosled rovnaké ako spomínané odpisy bratislavského poriadku z roku 1570. Číslovanie a poradie jednotlivých ustanovení je takmer totožné s bratislavským poriadkom, či so spomínaným odpisom pre Častú z roku 1602.

Na základe obsahu môžeme svätajurský vinohradnícky poriadok rozdeliť na ustanovenia, ktoré tvoria tri základné okruhy. Prvý okruh ustanovení zabezpečuje ochranu

26 Spomínané vinohradnícke poriadky sú uložené a zapísané v: Archív hlavného mesta SR Bratislavy (ďalej AHM BA), Kniha cechových štatútov 135 – 140 (ďalej Kcš 135 – 140), signatúra (ďalej sign.) Ce 387., fol. 157–162. ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. Magistrát mesta Modry (ďalej MmM), Kniha prísah a inštrukcií – *Liber juramentorum ab Anno 1607 usque Annum 1643* (ďalej LJ ab Anno 1607), inv. č. 1307. ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. Magistrát mesta Modry, Kniha štatútov a inštrukcií – *Liber statutorum, 1617 – 1664* (ďalej LS 1617 – 1664), inv. č. 1296. ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. Magistrát mesta Pezínok (ďalej MmP), Protokol a pozemková kniha vinohradov – *Bergbuch 1589 – 1713* (ďalej Bergbuch 1589 – 1713), inv. č. 355.

27 „(...) von Wordt zue Wordt Laut der Prespurger Berg Ordnung haben lassen zue kommen (...)“ ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. MmM, LJ ab Anno 1607, inv. č. 1307.

28 Pezinský vinohradnícky poriadok z roku 1585 sa napríklad odkazuje na mesto Modru, od ktorej si odpis poriadku Pezínok zadovážil: „(...) Bergordnung so bey dem königlichem Marck Modor lange Zeit erhalten im brauch und auff begeren eines Ersame Raths zue Bosing abzuschreib vergönstigt den ersten tag Martii (...)“ ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. MmP, Bergbuch 1589 – 1713, inv. č. 355, s. 5. V modranskom odpise pre Častú z roku 1602 sa zas spomína ako pôvodca poriadku bratislavský vinohradnícky poriadok. ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. MmM, LJ ab Anno 1607, inv. č. 1307.

29 „Dessen hat E. E. W.W. Rath diße Bergordnung denen Bergleudten gegeben (...)“ ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. Mm JpB, Spisy Mm SV – 1639 – 1662, šk. 67, inv. č. 1245.37, SM 1650.

majetku vinohradníkov – výrobcov (ochrana ich majetku či úprava susedských vzťahov). Napríklad podľa ustanovenia č. 4 bolo zakázané bez dovoľenia majiteľa vinohradu rezať viničnú révu alebo lámať zo stromov ratoleste a tiež zbierať odrezané révie a odnášať ho domov. Ak vinohradnícki majstri niekoho pristihli pri takejto činnosti, mohli ho okamžite pokutovať.³⁰ Pocestný a unavený človek si mohol podľa ustanovenia č. 12 odtrhnúť jeden až dva strapce hrozna a bez pokuty ich zjesť. Keby však šiel ďalej a trhal by hrozno do klobúka alebo iného riadu a odnášal ho, takého človeka musel vinohradnícky majster zadržať a pokutovať. A bolo jedno, či hrozno odnášal domáci alebo cudzinec, bolo to zakázané pre všetkých.³¹

Do druhej okruhu spadajú ustanovenia, ktoré sledujú záujmy mestského magistrátu. Mohli by sme spomenúť ustanovenie č. 14, v ktorom si mestská rada vyhradila právo rozdeľovať spustnuté vinohrady. Mestská rada dávala spustnuté vinohrady vymerať vinohradníckemu majstrovi. Ten následne určil, ktorá časť sa môže začať opäť obrábať.³² Oceňovanie alebo delenie vinohradu sa smelo vykonávať iba s vedomím a povolením mešťanostu. Ten o tom samozrejme informoval mestskú radu. Pri oceňovaní alebo delení domu, vinohradu pri dome, lúky či poľa sa zúčastňovali jeden alebo dvaja členoviaestskej rady, ktorí na dané úkony dohliadali. Za ich účasť na týchto úkonoch im podľa ustanovenia č. 9 patrila aj odmena 50 uhorských denárov za každú ocenenú alebo rozdelenú časť.³³

Tretí okruh obsahuje ustanovenia, ktoré upravujú činnosť a povinnosti vinohradníckeho úradu, resp. jeho jednotlivých zamestnancov. Napríklad ustanovenie č. 2 určuje vinohradníckym majstrom 2-krát do roka v príhodný čas vyčistiť všetky studne vo viničnej hore, a ak by to bolo potrebné, aj častejšie. Za túto činnosť nie je uvedená v ustanovení pre vinohradníckeho majstra žiadna pláca.³⁴ Pre porovnanie, v modranskom odpise vinohradníckeho poriadku pre Častú z roku 1602 je zakotvené, že vinohradnícky majster mal dostať plácu za častejšie čistenie studní 1 florén z mestských peňazí.³⁵ Podľa pezinského vinohradníckeho poriadku z roku 1585 dostal vinohradnícky majster za čistenie studní vo viničnej hore sumu 40 uhorských pfeningov.³⁶ Ustanovenie č. 8 svätajurského poriadku ukladalo vinohradníckym majstrom povinnosť kontrolovať prácu vinohradníckych robotníkov. Ak zistili, že pracujú neporiadne, mali ich pokutovať.³⁷ Ustanovenie č. 15 svätajurského poriadku určovalo povinnosť vinohradníckym majstrom zabezpečiť priechodnosť miest určených na obracanie sa a vyhýbanie sa.

30 Ustanovenie č. 4. ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. Mm JpB, Spisy Mm SV – 1639 – 1662, šk. 67, inv. č. 1245.37, SM 1650.

31 Ustanovenie č. 12. ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. Mm JpB, Spisy Mm SV – 1639 – 1662, šk. 67, inv. č. 1245.37, SM 1650.

32 Ustanovenie č. 14. ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. Mm JpB, Spisy Mm SV – 1639 – 1662, šk. 67, inv. č. 1245.37, SM 1650.

33 Ustanovenie č. 9. ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. Mm JpB, Spisy Mm SV – 1639 – 1662, šk. 67, inv. č. 1245.37, SM 1650.

34 Ustanovenie č. 2. ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. Mm JpB, Spisy Mm SV – 1639 – 1662, šk. 67, inv. č. 1245.37, SM 1650.

35 „Die Bergmaister müßen alle Jahr zue bequemer Zeit zweymal im Jahr Alle Brün im Weingebürg Raumen, und so es von nöten offter den Zweymal dauon sie habn Auß gemainem seckell Zue einem Trinckgeldt 1.fl.“ ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. MmM, LJ ab Anno 1607, inv. č. 1307.

36 Ustanovenie č. 2. ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. MmP, Bergbuch 1589 – 1713, inv. č. 355, s. 6.

37 Ustanovenie č. 8. ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. Mm JpB, Spisy Mm SV – 1639 – 1662, šk. 67, inv. č. 1245.37, SM 1650.

Takéto miesta museli podľa potreby kontrolovať, označovať a pri ich poškodení ich dať opäť do poriadku.³⁸ Vinohradnícki hájníci sa podľa ustanovenia č. 10 museli vo dne v noci zdržiavať na svojich stanovištiach a strážiť vinohrady. Nesmeli odtiaľ svojvoľne odchádzať, iba s vedomím vinohradníckeho majstra.³⁹

Viaceré ustanovenia sú odpísané takmer doslovne z niektorého z odpisov bratislavského poriadku z roku 1570. Pri komparácii s inými malokarpatskými poriadkami⁴⁰ sme zistili, že ustanovenie č. 7 svätajurského vinohradníckeho poriadku o tom, ako postupovať proti tým, ktorí prestupujú výšku dennej mzdy pre vinohradníckych robotníkov, pochádza s najväčšou pravdepodobnosťou z dodatku pezinského vinohradníckeho poriadku. Jedná sa o dodatok doplnený do pezinského vinohradníckeho poriadku z roku 1623. V tom roku bol pezinský poriadok zrevidovaný a doplnený pezinskou mestskou radou.⁴¹ Uvedené ustanovenie č. 7 svätajurského poriadku sa takmer doslovne zhoduje s uvedeným pezinským dodatkom. S najväčšou pravdepodobnosťou bolo práve preto odpísané práve zo spomínaného pezinského dodatku z roku 1623. Obdobné ustanovenia o prekročení dennej mzdy pre vinohradníckych robotníkov sa nachádzajú aj v iných malokarpatských poriadkoch, ale majú úplne odlišné znenie. V svätajurskom ustanovení sa uvádza, že z vôle svätajurskej mestskej rady sa majú stanoviť pevné výšky miezd pre vinohradníckych robotníkov a nefigurujú tu ani konkrétne sankcie – výšky finančných pokút pre tých, ktorí stanovenú výšku mzdy prekročia.⁴²

Ďalším ustanovením, ktoré je pozmenené v porovnaní s ostatnými (s pezinským, modranským a bratislavským), je ustanovenie č. 9 o delení a ohodnocovaní vinohradu. V tomto ustanovení sú vynechané informácie o pohostení pre vinohradníckych majstrov a ich príseďiacich, a čo je podstatné, jasne sa tu uvádza, že delenie a ohodnocovanie vinohradu vykonávajú príseďiaci vinohradníckeho majstra s vedomím mešťanostu. Svätajurskí príseďiaci vinohradníckeho majstra vykonávali aj ohodnocovanie a delenie domov, záhrad, polí, lúk a pod.⁴³ Ak sa svätajurský vinohradnícky majster zúčastnil na delení vinohradu, pripadla mu odmena 1 toliar a za účasť na ohodnotení vinohradu dostal 50 denárov.⁴⁴ V tomto ustanovení sú stanovené aj poplatky pre zástupcov mesta, ktorí by sa zúčastnili na delení alebo ohodnocovaní spomenutých nehnuteľností. Svätajurská mestská rada si toto ustanovenie s najväčšou pravdepodobnosťou upravila podľa svojich predstáv a potrieb.

Zaujímavé je, že niektoré ustanovenia svätajurského poriadku sú tvorené vlastne dvomi či tromi ustanoveniami, ktoré sú v iných poriadkoch zapísané samostatne. Napríklad ustanovenie č. 4 o zákaze zbierať a rezať révu, rezať zo stromov ratolesti alebo

38 Ustanovenie č. 15. ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. Mm JpB, Spisy Mm SV – 1639 – 1662, šk. 67, inv. č. 1245.37, SM 1650.

39 Ustanovenie č. 11. ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. Mm JpB, Spisy Mm SV – 1639 – 1662, šk. 67, inv. č. 1245.37, SM 1650.

40 Svätajurský poriadok sme v tomto prípade porovnávali s bratislavským poriadkom z roku 1570, pezinským z roku 1585 a modranskými z roku 1664 a modranským odpisom pre Častú z roku 1602.

41 ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. MmP, Bergbuch 1589 – 1713, inv. č. 355, s. 22.

42 Napríklad v modranskom odpise pre Častú z roku 1602 je v ustanovení o prekročení dennej mzdy stanovená výška pokuty tak, že od každého denára alebo groša, ktorý dal vinohradník vinohradníckemu robotníkovi navyše, mal zaplatiť dotyčný vinohradník jednu zlatku vinohradníckemu majstrovi ako pokutu za prekročenie stanovenej výšky dennej mzdy pre vinohradníckych robotníkov. ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. MmM, LJ ab Anno 1607, inv. č. 1307.

43 ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. Mm JpB, Spisy Mm SV – 1639 – 1662, šk. 67, inv. č. 1245.37, SM 1650.

44 ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. Mm JpB, Spisy Mm SV – 1639 – 1662, šk. 67, inv. č. 1245.37, SM 1650.

brať niečo iné z vinohradu je doplnené o nariadenie, ktoré určuje, komu patrí ovocie zo stromu, ktorý presahuje aj do susedovho vinohradu.⁴⁵ Tak isto ustanovenie č. 10 o oslobodení vinohradníckych majstrov od poplatkov a povinností je spojené s nariadením o pokutovaní kopáčov, ktorí poškodia medze vo vinohradoch a so zákazom určeným pre lovcov vtákov, ktorí sa nesmeli v noci pohybovať po zakázaných chodníkoch vo vinohradoch.⁴⁶ V tomto ustanovení chýba nejaká logická príčina spojenia týchto troch nariadení do jedného celku.

Ďalej sa v tomto poriadku nenachádzajú ani bežné ustanovenia o možnosti požiadania vinohradníckeho majstra o prehliadku vinohradu a pod. Ustanovenie o plate hájnikov je veľmi stručné a určené tak, že hájnik dostával za každý „kus“ stráženej vinice 1 groš.⁴⁷ Záverečné ustanovenie č. 17 o tom, kto sa má starať o lúky, je opäť zložené z dvoch odlišných nariadení, ktoré na seba vôbec obsahovo nenadväzujú. V prvej časti ustanovenia sa uvádza, že o lúky sa majú starať a prezerať ich podľa starých obyčají lesní strážcovia, čím sa líši od takýchto ustanovení v iných poriadkoch, v ktorých mali na starosti lúky vinohradnícki majstri.⁴⁸ V druhej časti tohto ustanovenia sa nariaďuje, ako majú vinohradnícki robotníci narábať s viničnými štekmi.⁴⁹

Zo svätajurského vinohradníckeho poriadku sa dozvedáme i to, že pusté vinohrady mala právo rozdeľovať iba mestská rada, a to prostredníctvom vinohradníckeho majstra. Vinohradnícky majster pusták (spustnutý, dlhšie neobrábaný vinohrad) vymeral a označil, pokiaľ sa môže začať opäť obhospodarovať.⁵⁰ Po obsahovej stránke sa v poriadku nachádza ešte množstvo drobných odlišností, ktoré sa nenachádzajú v bratislavskom, pezinskom či modranskom poriadku. Svätajurský poriadok pôsobí neusporiadaným dojmom, ako keby ho bol pisár narýchlo spísal, bez nejakých bližších vnútorných nadväzností a asociácií. Ako sme už vyššie naznačili, na základe obsahu patrí tento poriadok do skupiny odpisov bratislavského vinohradníckeho poriadku z roku 1570. Komparáciou sa nám podarilo ďalej zistiť, že svätajurský poriadok sa po obsahovej stránke iba minimálne zhoduje s modranským vinohradníckym poriadkom z roku 1664, ktorý je oveľa obširnejší a prepracovanejší.⁵¹

Načrtnutý prehľad obsahu niektorých ustanovení svätajurského poriadku napriek všetkému poukazuje na univerzálnosť tohoto poriadku. Sú v ňom obsiahnuté všetky dôležité komponenty pre efektívnu správu a organizáciu svätajurského vinohradníctva. Vyhotovením (odpísaním) a schválením tohto poriadku si svätajurská mestská rada potvrdila vedúce postavenie vo vtedajšom svätajurskom vinohradníctve, legitimizovala si riadenie tamojšieho vinohradníctva a oficiálne si podriadila tamojší vinohradnícky úrad a jeho zamestnancov. Vinohradnícky úrad mal v podstate postavenie výkonného orgánu mestskej rady pre záležitosti týkajúce sa vinohradníctva. O autonómii, akú mali

45 ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. Mm JpB, Spisy Mm SV – 1639 – 1662, šk. 67, inv. č. 1245.37, SM 1650.

46 ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. Mm JpB, Spisy Mm SV – 1639 – 1662, šk. 67, inv. č. 1245.37, SM 1650.

47 ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. Mm JpB, Spisy Mm SV – 1639 – 1662, šk. 67, inv. č. 1245.37, SM 1650.

48 V záverečnom ustanovení modranského odpisu poriadku pre Častú z roku 1602 o dozore nad lúkami sa uvádza, že o lúky sa má starať vinohradnícky majster. V tomto ustanovení sa navyše oproti svätajurskému spomína povinnosť zajať dobytok, ktorý by sa pásol na daných lúkach a pokutovať jeho majiteľa. ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. MmM, LJ ab Anno 1607, inv. č. 1307.

49 ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. Mm JpB, Spisy Mm SV – 1639 – 1662, šk. 67, inv. č. 1245.37, SM 1650.

50 Ustanovenie č. 14. ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. Mm JpB, Spisy Mm SV – 1639 – 1662, šk. 67, inv. č. 1245.37, SM 1650.

51 ŠA v Bratislave, pracovisko Modra, f. MmM, LS 1617 – 1664, inv. č. 1296.

bežne vinohradnícke orgány v minulosti, mohli svätajurskí vinohradnícki majstri iba snívať. V Bratislave, Pezinku či v Modre sa vinohradnícki majstri a ich prísediaci často významnou mierou podieľali na tvorbe rôznych ustanovení a nariadení týkajúcich sa vinohradníctva a zúčastňovali sa aj na ich schvaľovaní. Vo viacerých záležitostiach a situáciách mohli jednať samostatne, podľa vlastného uváženia. Vo Svätom Jure však bola trošku iná situácia. Z vinohradníckeho majstra a jeho prísediacich sa stali v 17. storočí iba vykonávatelia vôle mestskej rady a mešťanostu s obmedzenými kompetenciami. Svätajurský vinohradnícky poriadok z roku 1650 a predovšetkým jeho neskoršie aktualizácie a dodatky odzrkadľujú určitý stupeň vyspelosti a organizovanosti nielen svätajurského vinohradníctva, ale aj vinohradníckeho práva existujúceho v Malokarpatskej vinohradníckej oblasti v daných obdobiach. Malokarpatské vinohradnícke právo sa v tom období dynamicky vyvíjalo, čoho dôkazom sú vyššie spomenuté dodatky a revízie vinohradníckych poriadkov. Rozvoj vinohradníckeho práva napredoval súčasne s rozvíjajúcim sa malokarpatským vinohradníctvom.

ZOZNAM ARCHÍVNYCH FONDŮV

Archív hlavného mesta SR Bratislavy, Kniha cechových štatútov 135 – 140
Štátny archív v Bratislave, pracovisko Modra, fond Magistrát mesta Jur pri Bratislave
Štátny archív v Bratislave, pracovisko Modra, fond Magistrát mesta Modry
Štátny archív v Bratislave, pracovisko Modra, fond Magistrát mesta Pezínok

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- BÍLÝ, Jiří. Římskoprávní prvky v moravském horenském právu. In: *Římske právo a jeho odkaz v súčasnej právu : Sborník z vědecké konference věnované prof. JUDr. Janu Vážnému*. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 1992, s. 62-72.
- BAĎURÍK, Jozef. Aké vína sa pili v minulosti? (svätajurský, malokarpatský a tokajský samotok). In: *Zo starších dejín Svätého Jura*. Svätý Jur : Mesto Svätý Jur, 2010, s. 65-75.
- DUCHOŇ, Michal. Rodinné väzby v prostredí mestských elít na príklade Modry, Pezinka a Svätého Jura v rokoch 1600 – 1720. In: *Forum Historiae*, 2012, roč. 6, č. 1, s. 35-47.
- FROLEC, Václav. *Tradiční vinařství na Moravě*. Brno : Univerzita J. E. Purkyně, 1974, 256 s.
- GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004, 343 s.
- HRUBALA, Martin – POSPECHOVÁ, Petra – WITTGRÜBER, Peter. *V službách mesta : Z vývoja peziňskej samosprávy v 17. – 19. storočí*. Pezínok : Mestské múzeum v Pezinku; Mesto Pezínok, 2005, 89 s.
- KIRÁLY, János. *Pozsony város joga középkorban*. Budapest : A Magyar Tud. Akadémia Kiadása, 1894, 464 s.
- KOVÁTS, Ferenc. A vajnorai hegyközség rendtartása 1460-70-ből. In: *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle VII*. Budapest : Országos Magyar Gazdasági Egyesület, 1900, s. 469-470.
- LUBY, Štefan. *Dejiny súkromného práva na Slovensku*. Bratislava : Iura edition, 2002, 626 s.
- Monumenta Hungariae Juridica-Historica. Corpus statutorum- Statuta et Articuli municipiorum Hungariae cis Danubianorum*. Tomus IV, vol. II. Budapest, 1897.
- PETRAŠ, Milan – BERESECKÁ, Oľga. Vinohradnícke spolky a družstvá na Slovensku. In: *Historica 39-40*. Bratislava : FF UK, 1989, s. 237-241.
- PRUSÁK, Jozef. *Teória práva*. Bratislava : Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1995, 308 s.
- RITTER, Peter – CHLUMECKY, Václav. Einige Dorf- Weisthümer, (Bann- und Bergteidinge) aus Mähren. In: *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts- Quellen. Siebenzehnter band*. Wien : Commission kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, 1857, 112 s.
- ŠPIESZ, Anton. *Slobodné kráľovské mestá na Slovensku v rokoch 1680 – 1780*. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1983, 301 s.

- ŠVECOVÁ, Adriana – GÁBRIŠ, Tomáš. *Dejiny štátu, správy a súdnictva na Slovensku*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2009, 267 s.
- TURCSÁNY, Juraj a kol. *Svätý Jur 1209 – 2009 : Dejiny písané vínom*. Svätý Jur : Mesto Svätý Jur, 2009, 225 s.
- WINTER, Gustav. *Niederösterreichische Weistümer. III. Teil : Das Viertel ob dem Wienerwalde*. Wien; Leipzig : W. Braumüller, 1909, 920 s.
- WINTER, Gustav. *Niederösterreichische Weistümer. IV. Teil : Nachträge und Register*. Wien : W. Braumüller, 1913, 739 s.